

Попчук М.А.

Метакогнітивний підхід у навчанні лексичного матеріалу

*Попчук Марія Анатоліївна, аспірант кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національний університет "Острозька академія", м. Острог, Україна*

Анотація. У статті розглянуто питання дослідження особливостей метакогнітивного підходу у навчанні студентів. Охарактеризовано наукові підходи, що відображають проблему дослідження. Особлива увага приділяється психологічним особливостям засвоєння лексичного матеріалу

Ключові слова: *особливості, лексика, лексичний матеріал, метакогнітивний підхід*

Постановка проблеми. У нестабільний час для нашого суспільства є надзвичайно важливим вдосконалити навчально-виховний процес у вищій школі. З одного боку треба створювати сприятливі умови для навчання студентів, виводити їх процес учіння на усвідомлений, мотивований рівень. Дуже важливо для суспільства, яке прагне до змін, це виховати високоосвічене молоде покоління, яке матиме патріотичний дух, проте не відкидатиме досвід інших країн, а також володітиме досконало іноземними мовами. Тому ми звернемо увагу нашої розвідки на метакогнітивний підхід, який ми вважаємо сприятиме успішному засвоєнню лексичного матеріалу в процесі вивчення іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою організації засвоєння лексичного матеріалу займаються багато дослідників: Банкевіч Т.В., Беляєв Б.В., Бурлаков М.А., Бухбіндер В.А., Гез Н.І., Гурвич П.Б., Калініна С.В., Коваленко Ю.І., Латушкнна М.С., Якушина І.З., Морковкіна В.В.. Психологічні основи засвоєння лексики висвітлюють Беляєв Б.В., Борщовецька В.Д., Буцацька С.М., Гурвич П.Б., Кондратьєва В.С., Корнева З.М., Кудрявська Г.В., Кудряшов Ю.А., Онуфрієва І.Л., Онуфрієва Л.А., Семенчук Ю.О., Сиземіна О.Є., Татаурова Г.П., Умаханова А.Г., Фетисова А.О., Шамов О.М., Шатух В.Г. та ін.

Міра наукової розробки досліджуваної проблеми, що стосується метакогнітивного навчання, представлена зарубіжними дослідниками О.В. Карповим, М.М. Кашаповим, М.О. Холодною, G. Schraw, R.S. Dennison, S.G. Paris, P. Winograd, A. Pintrich та ін., а також частково українськими дослідниками, такими як Т.І. Доцевич, Т.Б. Хомуленко, Е.Л. Носенко, І.Ф. Аршава. Значні дослідження проводяться на базі Національного університету «Острозька академія». Це дослідження Пасічника І.Д., Каламаж Р.В., Ковальчук І.В., Волошиної В.О., Сігінішиної А.С., Попчук М.А., Довгалюка Т.А, Августюк М. та інших.

Метою нашої розвідки є по-перше, зупинитися на особливостях засвоєння лексичного матеріалу, по-друге, охарактеризувати метакогнітивний підхід у навчанні, по-третє, з'ясувати як використання метакогнітивного підходу впливатиме на ефективність засвоєння лексичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Отже, лексичний матеріал – це той словесний матеріал, яким студенти повинні навчитися легко і швидко оперувати у процесі спілкування іноземною мовою, через це володіння нею – необхідна передумова використання мови як засобу спілкування. Основною метою навчання лексики є створення необхідних передумов для формування мовної діяльності, оскільки вона є однією із її найважливіших компонентів. [2]

У своїй праці Ямшинська Н.В. вказує, що відсутність достатньої кількості лексичних одиниць в словниковому запасі студентів ускладнює процес оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. У зв'язку з цим гостро встає необхідність пошуку таких засобів навчання, які б найефективніше сприяли засвоєнню і збереженню лексичних одиниць в пам'яті студентів протягом довгого часу і створювали потенційні можливості для виклику необхідних лексичних одиниць відповідно мовній задачі, стратегії і тактиці говоріння. Це питанням висвітлювалось в працях таких фахівців, як Бухбіндер В.А., Богданова І.І., Бурлаков Ю.А., Вороніна Л.Г., Коростельов В.С., Кукліна С.С., Лапідус Б.А., Соловцова Е.І., Рогова Г.В., Сахарова Т.Е., Скалкин В.Л. та ін. Упродовж багатьох десятиліть науковці досліджували проблему навчання лексичного матеріалу. Але це питання й до сьогодні залишається актуальним [9].

Працюючи над вивченням лексики виділяють три основні етапи: 1) ознайомлення; 2) первинне закріплення; 3) розвиток вміння використовувати вивчені лексичні одиниці у різних видах мовної діяльності.

Перші два етапи часто об'єднують до одного – презентація (семантизація) лексики. Етап презентації відіграє велику роль у навчанні лексики.

Способи семантизації поділяються на дві групи: перекладні і безперекладні.

Перекладні способи пов'язані з використанням перекладу, проте, переклад може привести до інтерференції, оскільки об'єм слів в різних мовах не співпадає, тому даний спосіб семантизації повинен супроводжуватися аналізом решти значень слова. [9]

Безперекладні способи мають особливу цінність, так як дозволяють використовувати і розвивати зоровий, артикуляційний, акустичний канали сприйняття та осмислення інформації.

До безперекладних способів розкриття значень іноземних ЛО відносять: наочна семантизація – демонстрація предметів, малюнків, діапозитивів, картин, жестів, рухів тощо); мовна семантизація: а) за допомогою контексту, ілюстрованого речення/речень (англ.: This flower smeels good); зіставлення однієї ЛО з іншими відомими словами іноземної мови – за допомогою антонімів і зрідка синонімів (англ.: quickly - slowly, attractive - pretty); дефініція – опис значення нового слова за допомогою уже відомих слів (англ.: a ladle – is a large spoon with a long handle used to serve soup); тлумачення значення ЛО іноземною мовою (англ.: sir – a respectful term of address to a man).

Вибір способу семантизації залежить від цілого ряду факторів, насамперед від особливостей самого слова: його форми, значення, сполучуваності, збігу або розбіжності зі словами рідної мови. [7]

Обираючи спосіб семантизації, необхідно також брати до уваги належність слова до активного чи пасивного мінімуму, ступінь навчання (початковий, середній, старший), вікові особливості та мовну підготовку студентів. [5]

Досліджуючи формування іншомовних лексичних знань у студентів саме немовних спеціальностей, В. Терещук прийшла до висновку про необхідність навчання англomовної лексики у професійно – орієнтованому середовищі, що потенційно слугує мотиваційним ресурсом. Ознайомлення студентів з іншомовними ЛО у контексті їх майбутньої професійної діяльності значно активізує пізнавальні мотиви, окрім того, розв'язання студентами завдань професійного характеру за допомогою використання іншомовних слів забезпечує можливість глибокого розуміння значень ЛО та їх практичного використання. [8]

Метакогнітивний підхід до навчання іншомовної лексики, ґрунтується на усвідомленому, цілеспрямованому, оціночному, саморегульованому, планованому та орієнтованому на майбутнє принципі, згідно з яким студент є активним учасником процесу навчання [3].

Кулюткін Ю.Н., та Муштавінська І.В. вважають, що метакогнітивний підхід включає в себе також використання метакогнітивних освітніх технологій - це тих технологій, що формують інтелектуальні вміння і підсилюють рефлексивні механізми в освітній діяльності; сприяють формуванню метапізнання і розвитку метакогнітивних здібностей [4, 6].

До метакогнітивних технологій відносяться наступні технології: діалогової взаємодії; розвитку критичного мислення, педагогічних майстерень, кейс-технології, проектні, дослідні, розвиваючого навчання та ін.

Використання метакогнітивного підходу полягає в організації активної мовленнєво-мисленнєвої діяльності студентів у процесі навчання іншомовної фахової лексики. Навчання лексики повинно здійснюватись на основі активного і цілеспрямованого залучення когнітивних стратегій переробки, метакогнітивних стратегій, збереження та відтворення лексичної інформації. Під когнітивними стратегіями, слідом за В.Д. Борщовецькою, розуміється урахування процесу повторення лексичних одиниць при застосування мнемічних прийомів запам'ятовування англійської лексики професійного спрямування [1].

Звертаючи увагу на дослідження Roberts та Erdos метакогнітивні стратегії являють собою специфічну послідовність дій, спрямованих на планування і контроль когнітивних процесів, а також співвіднесення їх результатів з цілями діяльності. Вони відрізняються від когнітивних не так змістовно, скільки функціонально.

Так, наприклад, когнітивні стратегії використовуються для досягнення певної мети, а метакогнітивні – для перевірки наскільки була досягнута мета. Як правило, метакогнітивна активність передує і завершує когнітивну. І тільки у випадках появи певних труднощів при реалізації когнітивної активності, метакогнітивні стратегії включаються в діяльність [11]. У своїх дослідженнях Дж. Счрав і Д. Мошман (G. Schraw, D. Moshman) вказують на те, що метакогнітивні стратегії виконують функції метакогнітивного контролю, а саме є певною специфічною послідовністю дій, які націлені на планування та контроль когнітивних процесів [10]. Особливостями метакогнітивних стратегій є наступні: здатність планувати – висувати цілі та під-цілі власної інтелектуальної діяльності, продумувати засоби її реалізації. Ключову роль в організації метакогнітивного досвіду цієї особливості відіграють процеси цілепокладання. Наступною є здатність враховувати наслідки прийнятих рішень, а також вміння прогнозувати можливі зміни проблемної ситуації. Наступна особливість – це здатність оцінювати, а саме, суб'єктивно оцінювати якість окремих «кроків» власної інтелектуальної діяльності. Здатність повністю зупинити, або частково інтелектуальну діяльність на будь якому етапі її виконання. І останньою є здатність вибирати стратегію власного навчання, і модифікувати її під впливом нових умов, із врахуванням власних інтелектуальних можливостей [10].

Важливо відмітити, що у своїх дослідженнях А. Браун, вказує, що дієвим методом у мета когнітивному підході є метод словесних самозвітів. Наприклад, перед тим, як почати запам'ятати іншомовну лексику, можна запропонувати респонденту помислити що йому відомо про своє мислення, які операції і з якою метою будуть використовуватися ним при обробці лексичного матеріалу. Дослідниця вважає, що на процеси мислення значною мірою впливають фактори труднощів при виконанні завдання та мотивація досліджуваного.

Висновки. Отже, під метакогнітивним підходом у навчанні ми розуміємо системне, самооціночне ставлення суб'єкта до навчальної діяльності, яке включає в себе самооцінку, контроль, мотивацію, рефлексивність, саморегуляцію. Основними принципами цього підходу є усвідомленість, цілеспрямованість, оціночність, саморегульованість, планування та орієнтованість на майбутнє, згідно з якими студент є активним учасником процесу навчання. Враховуючи особливості власного метапізнання, використовуючи принципи метакогнітивізму, можна буде значно швидше і якісніше запам'ятовувати необхідну інформацію, а саме іншомовну лексику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англomовної фахової лексики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Валентина Дмитрівна Борщовецька. – К., 2004.
2. Друзь Г.О. Рационалізація процесу засвоєння іншомовної лексики / Г. Друзь. – 2002. – № 1. – С. 61-65.
3. Карпов А.В., Скитяєва И.М. Психология метакогнитивных процессов личности / А.В. Карпов, И.М. Скитяева. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 352 с.
4. Кулюткін Ю.Н., Муштавінська І.В. Образовательные технологии и педагогическая рефлексия / Ю.Н. Клоткин, И.В. Муштавінська. – СПб.: СПбГУПМ, 2002. – 48с.
5. Мачхелян Р.Р. Сучасна англійська лексика в навчальному процесі // ИЯШ 2/99. – С. 77- 82.
6. Муштавінська І.В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя / И.В. Муштавінська: Учеб.-метод. Пособие. - СПб. КАРО, 2009. – 144 с.
7. Столяр М.Є. Деякі прийоми закріплення лексики // ИЯШ 4/92. – С. 52- 54.
8. Терещук В. Ефективні способи семантизації іншомовних лексичних одиниць в умовах віртуального навчального се-

- редовища. – URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19199-efektivni-sposobi-semantizacii-inshomovnix-leksichnix-odinic-v-umovax-virtualnogo-navchalnogo-seredovishha.html>
9. Ямшинська Н.В. Навчання лексичних одиниць на заняттях з іноземної мови. Методика викладання мови та літератури. – URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Philologia/1_120319.doc.htm
10. Metacognitive theories/G. Schraw, D. Moshman// Educational Psychology Review. – 1995. – № 7. – P. 351-371.
11. Roberts M.J., Erdos G. Strategy selection and metacognition. Educational Psychology, 1993. V. 13. P. 259-266.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Borshhovec'ka V.D. Education of students-economists to English-language professional vocabulary: abst. dis. cand. ped. sc.: spec. 13.00.02 / Valentina Dmitrivna Borshhovec'ka. – K., 2004.
2. Druz' G.O. Rationalization of the process of mastering of foreign language vocabulary / G. Druz'. – 2002. – № 1. – P. 61-65.
3. Karpov A.V., Skitjaeva I.M. Psychology of metacognitive processes of personality / A.V. Karpov, I.M. Skitjaeva. – M.: Publishing house of "Institute of Psychology of RAS ", 2005. – 352 p.
4. Kuljutkin Ju.N., Mushtavinskaja I.V. Educational technologies and pedagogical reflection / Ju.N. Kljutkin, I.V. Mushtavinskaja. – SPb.: SPbGUPM, 2002. – 48 p.
5. Machheljan R.R. Modern English vocabulary in the learning process // ІаSh 2/99, P. 77- 82.
6. Mushtavinskaja I.V. Technology of development of critical thinking in lessons and in the system of teacher training/ I.V. Mushtavinskaja: Ucheb.-metod. Posobie. – SPb. KARO, 2009. – 144 p.
7. Stoljar M.C. Some techniques of consolidation of vocabulary // ІаSh 4/92, P. 52- 54.
8. Tereshhuk V. Effective ways to semantization of foreign lexical units in the conditions of a virtual learning environment. – URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19199-efektivni-sposobi-semantizacii-inshomovnix-leksichnix-odinic-v-umovax-virtualnogo-navchalnogo-seredovishha.html>
9. Jamshins'ka N.V. Training of lexical units in foreign language lessons. Methods of teaching language and literature. – URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Philologia/1_120319.doc.htm

Popchuk M.A. Metacognitive approach of learning lexical material

Abstract. The article discusses studies of the student's metacognition. The scientific approaches which are characterized reflect the problem of the research. Special attention is paid to the psychological features of mastering vocabulary.

Keywords: *features, vocabulary, lexical material, metacognitive approach*

Попчук М.А. Метакогнитивный подход при изучении лексического материала

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы исследования особенностей метакогнитивные подхода в обучении студентов. Охарактеризованы научные подходы, отражающие проблему исследования. Особое внимание уделяется психологическим особенностям усвоения лексического материала

Ключевые слова: *особенности, лексика, лексический материал, метакогнитивный подход*